

Володимир Дмитрук

**ПИТАННЯ ДЕЛІМІТАЦІЇ ТА ДЕМАРКАЦІЇ
СУХОПУТНОЇ ЧАСТИНИ УКРАЇНСЬКО-
РОСІЙСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ
В НОРМАТИВНО-ПРАВОВІЙ БАЗІ УКРАЇНИ**

У статті розглядається стан нормативно-правової бази України з питання делімітації та демаркації сухопутної частини українсько-російського державного кордону та основні проблеми позначення кордону на місцевості.

Ключові слова: делімітація, демаркація, договір, українсько-російський кордон.

Формування нормативно-правової бази делімітації та демаркації державного кордону стало необхідною умовою утвердження незалежності та забезпечення правосуб'єктності України на міжнародній арені, особливо в умовах агресії Російської Федерації щодо України.

Усі документи з делімітації і демаркації кордонів є складовими договорів про територіальне розмежування, поступки, обмін, продаж територій, підлягають затвердженню вищими органами державної влади суміжних держав, що домовляються. Формування кордонів України є одним із пріоритетних державотворчих процесів, оскільки чітко зафіксовані кордони визначають територіальний суверенітет держави¹.

Найскладнішими виявилися проблеми визначення українсько-російського державного кордону, хоча лінію українсько-російського кордону було неодноразово підтверджено низкою двосторонніх договорів, починаючи з Договору між УРСР та РРФСР від 19 листопада 1990 р., і ці зобов'язання були в подальшому підтверджені в Договорі про подальший розвиток міждержавних відносин від 23 червня 1992 р.²

Першими законодавчими актами з питань державних кордонів України були Закон України «Про державний кордон України»³ від

¹ Козлова Т. В., Данилко О. І. Картографічне забезпечення делімітації та демаркації державного кордону України // Вісник Академії митної служби України. Серія: «Технічні науки». – 2013. – № 1 (49). – С. 43.

² Дмитрук В. Делімітація та демаркація державного кордону України: проблеми та пріоритети // Регіональна історія України. Збірник наукових статей. – Вип. 8. – К., 2014. – С. 113.

³ Закон України «Про державний кордон України» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.

4 листопада 1991 р., положеннями якого було нормативно визначено поняття державного кордону України, та Закон України “Про Прикордонні війська України”⁴.

Згодом вдалося підписати низку важливих документів, що регулюють договірно-правове оформлення українсько-російського державного кордону: Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31 травня 1997 р.⁵, Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 28 січня 2003 р., ратифікований Верховною Радою України 23 квітня 2004 р.⁶, Закон України “Про основи національної безпеки України” від 19 червня 2003 р.⁷, Указ Президента України від 6 грудня 2005 р. “Про деякі заходи з демаркації державного кордону між Україною і Російською Федерацією”⁸ (на сьогодні втратив чинність). Йдеться також про Угоду між Україною і Російською Федерацією про демаркацію українсько-російського державного кордону, підписану 17 травня 2010 р., що була ратифікована Верховною Радою України 8 липня 2010 р. і набула чинності 29 липня 2010 р.⁹ та ін.

Указана договірно-правова база стала основою підготовки нормативно-правових документів, які регламентували проведення делімітації та демаркації українсько-російського державного кордону. Однак 2003 р. було завершено делімітацію лише сухопутної ділянки (1974,04 км) державного кордону з Російською Федерацією, яка тривала з 1998 р. 2006 року було розпочато роботу з його демаркації.

Загалом, починаючи з 1992 р., забезпечення нормативної бази оформлення державного кордону України, топографо-геодезичне, картографічне та гідрографічне забезпечення делімітації, демаркації і перевірки державного кордону України здійснювала Державна картографо-геодезична служба України (нині – Державна служба

⁴ Закон України «Про Прикордонні війська України» // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 7.

⁵ Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією // Офіційний вісник України. – 1999. – № 20. – С. 518. – Ст. 931.

⁶ Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон // Офіційний вісник України. – 2004. – № 22. – С. 293. – Ст. 1537.

⁷ Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

⁸ Указ Президента України «Про деякі заходи з демаркації державного кордону між Україною і Російською Федерацією» // Офіційний вісник України. – 2005. – № 49. – С. 37. – Ст. 3056.

⁹ Угода між Україною і Російською Федерацією про демаркацію українсько-російського державного кордону // Офіційний вісник України. – 2010. – № 61. – С. 131. – Ст. 2154.

України з питань геодезії, картографії та кадастру, в структурі якої діє відділ демаркації та делімітації державного кордону), яка з цього питання взаємодіє з Міністерством закордонних справ України¹⁰. Затвердження документів демаркації державного кордону України, за Законом України «Про державний кордон України», здійснюється Кабінетом Міністрів України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Зберігання документів демаркації державного кордону України здійснює Державна прикордонна служба України¹¹.

1997 року було завершено делімітацію державного кордону з Республікою Білорусь, яка тривала з 1993 р. 1999 року закінчено делімітацію державного кордону з Республікою Молдова та підписано міждержавний договір про державний кордон. 2002 року розпочалася і ще триває демаркація цієї ділянки державного кордону. Виконані значні обсяги робіт з картографо-геодезичного забезпечення демаркації державного кордону. 2005 року підготовлено картографічні матеріали для делімітації точки стику державних кордонів України, Республіки Білорусь та Республіки Польща¹².

Крім вищевказаних органів влади, в залежності від наданих повноважень, питання делімітації та демаркації сухопутного державного кордону входить у сферу компетенції й інших відомств.

На законодавчому рівні достатньо розширені й сфери відповідальності органів державної влади за виконання заходів, пов'язаних із демаркацією державного кордону України.

Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру визначено відповідальною за здійснення робіт із землеустрою, забезпечення виконання топографо-геодезичних, картографічних, гідрографічних та інженерних робіт, а також винесення лінії державного кордону на місцевість відповідно до матеріалів делімітації і позначення її прикордонними знаками (встановлення прикордонних знаків), створення підсумкових документів демаркації та проведення топографо-геодезичного і картографічного моніторингу прикордонних територій; Державне агентство лісових ресурсів України – за виконання лісогосподарських і лісовпорядних робіт у межах земельних ділянок лісового фонду на державному кордоні; Адміністрацію Державної прикордонної служби України – за дотримання режиму державного кордону під час виконання заходів, пов'язаних із демар-

¹⁰ Закон України «Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність» // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 5-6. – Ст. 46.

¹¹ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України з прикордонних питань» // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 26. – Ст. 243.

¹² Делімітація та демаркація державного кордону. – Режим доступу: <http://gki.com.ua/ua/delimitacija-ta-demarkacija-derjavnogo-kordonu>.

кацією державного кордону, забезпечення елементами прикордонних знаків і супутніми матеріалами; обласні державні адміністрації – за організаційно-технічне забезпечення виконання заходів із демаркації державного кордону, в тому числі забезпечення проведення переговорів на територіях відповідних областей. Загальну координацію виконання заходів, здійснюваних органами виконавчої влади України з демаркації державного кордону України, покладено на Міністерство закордонних справ України. Кабінету Міністрів України доручено забезпечувати в установленому порядку фінансування заходів, пов'язаних із демаркацією державного кордону України, в межах видатків, передбачених на зазначену мету в Державному бюджеті України на відповідний рік¹³.

До комплексу демаркаційних робіт входять: підготовчі картографо-геодезичні та землевпорядні роботи; розробка техніко-економічного обґрунтування; винесення проекту лінії державного кордону на місцевість; закріплення лінії кордону, встановлення прикордонних знаків та визначення їх планових координат і висот; оновлення топографічних карт; складання проекту протоколу про демаркацію кордону, протоколу-опису проходження лінії кордону, альбому топографічних карт, протоколів прикордонних знаків, каталогу координат прикордонних знаків та інших демаркаційних документів; підготовка договору про режим державного кордону¹⁴.

Оптимістичною виглядала Постанова Кабінету Міністрів України від 16 січня 2003 р. №37 “Про затвердження Державної науково-технічної програми розвитку топографо-геодезичної діяльності та національного картографування на 2003–2010 роки”¹⁵. Згодом Кабінет Міністрів України регулярно, з року в рік до сьогодні, затверджував “Порядки використання коштів Державного бюджету на проведення загальнодержавних топографо-геодезичних та картографічних робіт і робіт з делімітації та демаркації державного кордону”, в яких визначалися механізми використання коштів, передбачених у Державному бюджеті за програмами “Загальнодержавні геодезичні та картографічні роботи” і “Демаркація та делімітація державного кордону”. Основна увага акцентувалася на тому, що протягом останніх років виконано значні обсяги робіт з геодезичного та картографічного забезпечення демаркації державного кордону зі Словацькою Республікою, Республікою Польща та делімітації – з Республікою Білорусь, Республікою Молдова, сухопутної ділянки державного

¹³ Офіційний вісник Президента України від 18.11.2011. – 2011, № 30, стор. 7, ст. 1148.

¹⁴ Козлова Т. В., Данилко О. І. Картографічне забезпечення делімітації та демаркації державного кордону України // Вісник Академії митної служби України. Серія: «Технічні науки». – 2013. – № 1 (49). – С. 46-47.

¹⁵ Офіційний вісник України від 07.02.2003. – 2003, № 4, стор. 198, ст. 103.

кордону з російською федерацією. Проглядалися перспективи швидкого завершення облаштування кордону, яким усе ж таки не судилося реалізуватися.

Із метою забезпечення договірно-правового оформлення державного кордону України Указом Президента України “Питання договірно-правового оформлення державного кордону України” від 28 квітня 2011 р. №509 затверджено “Положення про делегацію України для участі у засіданнях спільних міждержавних комісій з питань демаркації державного кордону України”¹⁶, в якому регламентуються повноваження усіх учасників делегації. Основною метою утворення делегації, яка підзвітна Президентові України, є забезпечення здійснення комплексу заходів із демаркації державного кордону України згідно з міжнародними договорами України.

Основними завданнями делегації України є: представництво України у спільних міждержавних комісіях з питань демаркації державного кордону України (далі – спільні комісії); сприяння організації заходів із позначення на місцевості державного кордону України відповідно до міжнародних договорів України; розроблення пропозицій з питань демаркації державного кордону України; підготовка підсумкових документів демаркації державного кордону України.

До підписання цього Указу, діяв, хоча і не тривалий час, Указ Президента України від 14 грудня 2010 р. “Про деякі заходи з демаркації державного кордону між Україною і Російською Федерацією”¹⁷, за яким делегації України доручалося забезпечити здійснення комплексу заходів щодо демаркації державного кордону згідно з Договором між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон¹⁸ від 28 січня 2003 р. І хоча в Указі вказується, що українсько-російський державний кордон проходить так, як це зазначено в Описі проходження державного кордону між Україною та Російською Федерацією і зображено суцільною лінією червоного кольору на картах державного кордону між Україною та Російською Федерацією, ні Опису, ні карт не додано, а вони мали бути його невід’ємною частиною.

Враховуючи це, Російська Федерація знаходила різноманітні приводи для затягування процесу демаркації кордону. У свою чергу, Кабінету Міністрів України ставилося завдання у місячний строк прийняти рішення, необхідні для організації та проведення робіт

¹⁶ Офіційний вісник Президента України від 05.05.2011. – 2011, № 13, стор. 84, ст. 670.

¹⁷ Офіційний вісник Президента України від 22.12.2010. – 2010, № 33, стор. 45, ст. 1083.

¹⁸ Офіційний вісник України від 18.06.2004. – 2004, № 22, стор. 293, ст. 1537.

із демаркації державного кордону між Україною і Російською Федерацією; забезпечувати фінансування заходів, пов'язаних із демаркацією державного кордону, в межах видатків, передбачених на зазначену мету в державному бюджеті України на відповідний рік.

Роботу з демаркації сухопутного українсько-російського кордону було поновлено 2011 р., створивши Спільну українсько-російську демаркаційну комісію, яка у вересні 2012 р. визначила координати першого прикордонного стовпа між Україною і Росією на території Сеньківської сільради Чернігівської області. Так, 7 листопада 2012 р. На українсько-російському кордоні з'явився перший прикордонний стовп¹⁹. Проте демаркаційні роботи велися дуже мляво. Відсутність кордону негативно позначалася на законності його функціонування, пересуванні людей, товарів і послуг²⁰.

Також 2012 р. Кабінет Міністрів України своїм Розпорядженням від 25 липня 2012 р. №515 затвердив делегацію для участі у переговорах щодо підготовки проектів угод між Кабінетом Міністрів України та урядами Російської Федерації, Республіки Білорусь, Республіки Польща, Республіки Молдова та Румунії про точки стику державних кордонів України, Російської Федерації та Республіки Білорусь, України, Республіки Білорусь та Республіки Польща, України, Республіки Молдова та Румунії²¹. Однак, на початку 2014 р. в Москві відбулися останні на сьогодні українсько-білорусько-російські переговори щодо підготовки проекту Угоди між Кабінетом Міністрів України, Урядом Республіки Білорусь та Урядом Російської Федерації про точку стику державних кордонів України, Білорусі та Росії²².

У результаті Україна протягом останніх років в односторонньому порядку змушена проводити самостійно позначення на місцевості українсько-російського кордону з огляду на агресивну політику Російської Федерації щодо України, анексію Криму та "гібридне вторгнення" на територію Донецької та Луганської областей. У зв'язку з цим, через відповідні рішення Кабінету Міністрів України здійснюється розробка заходів щодо інженерно-технічного облаштування українсько-російського державного кордону.

¹⁹ Від початку демаркаційних робіт на українсько-російському кордоні встановили 13 основних прикордонних знаків. – Режим доступу: <http://www.dpsu.gov.ua/ua/>

²⁰ Уська У. Проблема визначення українсько-російського кордону: етапи переговорного процесу та його перспективи // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2013. – Вип. 25. – С. 156.

²¹ Урядовий кур'єр. – 11.08.2012. – № 14.

²² Дмитрук В. Договірні-правова база з питань кордону й двосторонніх прикордонних відносин України та Російської Федерації в 1990-х – 2000-х рр. // Регіональна історія України. – Вип. 10. – К., 2016. – С. 179-180.

На виконання Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 р. “Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності”²³, яке введене в дію Указом Президента України від 24 вересня 2014 р. № 744, щодо проведення односторонньої демаркації державного кордону України з Російською Федерацією, забезпечення його належного інженерно-технічного облаштування та з метою вжиття заходів для посилення захисту та охорони державного кордону, Кабінет Міністрів України схвалив Розпорядження від 14 травня 2015 р. № 443 “Про позначення українсько-російського державного кордону на місцевості”²⁴, за яким загальну координацію здійснюваних органами виконавчої влади (Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру, Державне агентство лісових ресурсів, Адміністрація Державної прикордонної служби, Донецька, Луганська, Сумська, Харківська та Чернігівська облдержадміністрації) заходів із позначення державного кордону покладено на Міністерство закордонних справ України.

У Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України²⁵, затвердженій Указом Президента України від 14 березня 2016 р. № 92, чільне місце відводиться удосконаленню системи охорони та підвищення рівня захисту державного кордону України з Російською Федерацією з урахуванням реальних і потенційних воєнних загроз, однак визначені терміни (до кінця 2017 р.) завершення делімітації і демаркації державного кордону України нашоувуватимуть на потребу перегляду як оцінки сучасного стану складових сектору безпеки і оборони, так і механізмів реалізації поставлених завдань, що слугуватиме своєчасній законодавчій підтримці напрямів діяльності з демаркації сухопутної частини українсько-російського державного кордону.

ДМИТРУК В. Вопросы делимитации и демаркации сухопутной части украинско-российской государственной границы в нормативно-правовой базе Украины. В статье рассматривается состояние нормативно-правовой базы Украины по вопросу делимитации и демаркации сухопутной части российско-украинской государственной границы и основные проблемы обозначения границы на местности.

Ключевые слова: делимитация, демаркация, договор, украинско-российская граница.

²³ Офіційний вісник Президента України від 03.10.2014. – 2014, № 40, стор. 26, ст. 1652.

²⁴ Офіційний вісник України від 29.05.2015. – 2015, № 40, стор. 174, ст. 1220.

²⁵ Офіційний вісник Президента України від 05.04.2016. – 2016, № 10, стор. 3, ст. 195.

DMYTRUK V. Issues of delimitation and demarcation of the land part of the Ukrainian-Russian state border in the legal and regulatory framework of Ukraine. The article examines the state of the legal and regulatory framework of Ukraine regarding the delimitation and demarcation of the land part of the Ukrainian-Russian state border and the main problems of designating the border on the ground.

Keywords: *delimitation, demarcation, contract, the Ukrainian-Russian border.*

References

Delimitatsiia ta demarkatsiia derzhavnoho kordonu. Retrieved from: <http://gki.com.ua/ua/delimitacija-ta-demarkacija-derjavnogo-kordonu> [in Ukrainian].

Dmytruk, V. (2014). Delimitatsiia ta demarkatsiia derzhavnoho kordonu Ukrainy: problemy ta priorityty. *Rehional'na istoriia Ukrainy*, 8, 108-116. [in Ukrainian].

Dmytruk, V. (2016). Dohovirno-pravova baza z pytan kordonu y dvostoronnikh prykordonnykh vidnosyn Ukrainy ta Rosiiskoi Federatsii v 1990-kh – 2000-kh rr. *Rehional'na istoriia Ukrainy*, 10, 173–184. [in Ukrainian].

Kozlova, T. & Danylko, O. (2013). Kartografichne zabezpechennia delimitatsii ta demarkatsii derzhavnoho kordonu Ukrainy. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Seriia: Tekhnichni nauky*, 1 (49), 43–48. [in Ukrainian].

Us'ka U. (2013). Problema vyznachennia ukrainsko-rosiiskoho kordonu: etapy perehovornoho protsesu ta yoho perspektyvy. *Ukrainska natsional'na ideia: realii ta perspektyvy rozvytku. Issue 25*, 153–158. [in Ukrainian].

Vid pochatku demarkatsiinykh robit na ukrainsko-rosiiskomu kordoni vstanovyly 13 osnovnykh prykordonnykh znakov. Retrieved from: <http://www.dpsu.gov.ua/ua/>. [in Ukrainian].

Ofitsiinyi visnyk Ukrainy (1999, 2003, 2004, 2005, 2010, 2015)

Uriadovi kurier (2012).

Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (1992, 1999, 2003, 2008).